

УДК 911.5:502.4:338.48

Пилипенко Г.П., канд. геогр. наук, доцент**Тодорова С. П.**, аспіранткаОдеський нац. університет імені І.І. Мечникова,
кафедра фізичної географії та природокористування,
вул. Дворянська, 2, Одеса-82, 65082, Україна
svetlana_velcheva@mail.ru, pylypenko-galyna@mail.ru

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЛАНДШАФТІВ ТЕРИТОРІЇ ОДЕСЬКОГО ЗАДНІСТРОВ'Я

У статті розглянуто сім сегментів туристсько-рекреаційної діяльності, проаналізовані туристсько-рекреаційні ресурси на території Задністров'я в межах окремих видів ландшафтів, а також проведена комплексна оцінка даних ресурсів на основі ландшафтного різноманіття.

Ключові слова: туристсько-рекреаційні ресурси, сегменти туристсько-рекреаційної діяльності, ландшафт, урочище, природно-заповідний фонд, ландшафтна різноманітність

ВСТУП

В останні роки у всьому світі спостерігається тенденція зростання попиту і пропозиції на всі види діяльності сфери послуг, до яких відноситься і туристсько-рекреаційна діяльність (ТРД). ТРД впливає на міжнародні відносини і світове господарство. Про темпи розвитку туризму можна дізнатися із стану інфраструктури в регіоні. Вирішення цих питань є *метою* даної роботи. Для досягнення мети треба вирішити наступні *задачі*: а) проаналізувати наявні природно-рекреаційні ресурси (ПРР) певної території поперше, ніж проводити певні заходи щодо поліпшення ТРД; б) встановити взаємозв'язок і взаємозалежність між ландшафтами та їх різноманіттям і туристсько-рекреаційною сферою; в) оптимізувати розташування ключових ділянок та обґрунтувати їх в межах Задністров'я.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі дослідження використовувалися такі методи як картографічний, статистичний, історичний, математичний, польовий, метод пояснень та інші методи, які використовуються в ландшафтознавстві та географії туризму.

Під ТРД розуміється діяльність, що направлена на задоволення потреб у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнанні, маркетинговій діяльності та інше без здобуття заробітної плати для рекреанта [5]. Виділяють сім сегментів ТРД, а саме: курортно-лікувальний (ресурсом є природні кліматичні ресурси, природні лікувальні води і грязі); комерційно-діловий; релігійний; пізнавально-культурно-розважальний (ресурсами є історико-культурна спадщина, традиційні народні гуляння, фестивалі, спортивні змагання); географічний (ресурсом є природоохоронні об'єкти, пам'ятки природи, незвичайні природні явища); спортивно-оздоровчий і екзотичний (в пустелях, джунглях, печерах, на повітряних кулях, на дельтапланах і т. ін.), відповідно у авторів [3, 4].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ

Географічне становище території Задністров'я зумовило формування декількох типів ландшафтів. На більшій частині даної території сформувалися зональні степові ландшафти, які діляться в межах досліджуваної території на північностепові і середньостепові підтипи. Невелика частина території Задністров'я представлена азональними заплавами, лиманними і приморськими ландшафтами. Сприятливі природні умови, часто оригінальні географічні об'єкти, багата історія та етнографічна строкатість краю сприяють активному розвитку ТРД.

Так, *курортно-лікувальний сегмент ТРД* більше розвинений в межах приморських та лиманних ландшафтів. Центрами даного виду туризму є селища Затока і Сергіївка та села Косовка, Курортне, Миколаївка, Попаздра і Приморське Білгород-Дністровського району; Лебедівка, Приморське і Тузли Татарбунарського району [10]. Перспективними для використання можна вважати Катранку, Рассейку, Приморське Кілійського району, з використанням лікувальних грязів озер Бурнас, Алібей (більше 14% загальнодержавних запасів сульфідних грязей) та Шагани, що містять різні мікроелементи (йод, бром, бор). Окрім лікувальних грязей даний регіон дуже багатий мінеральними водами, які мають різний хімічний склад: сірчановодневі, йодно-бромисті, гідрокарбонатні, хлоридно-сульфатні та ін. [9]. Степові ландшафти не мають лікувальних грязей, але багаті мінеральними водами, які використовуються при шлунково-кишкових захворюваннях, бальнеологічними ресурсами.

Ресурсна основа для розвитку *релігійного сегмента ТРД* представлена різними сакральними об'єктами, які приурочені до сучасних селітебних ландшафтів. До об'єктів, гідних відвідин туристів, відносяться собори і церкви в містах Болград, Вилково, Кулевча, Білгород-Дністровський, Ізмаїл та ін. Дуже цікавими є: підземна церква Іоана Сочавського в м. Білгород-Дністровському, Свято-Преображенський собор і Свято-Митрофаніївська церква на міському цвинтарі Болграда. Вона служить одночасно мавзолеєм опікуна колоністів І. Н. Інзова, і має національне значення. Великий інтерес викликає церква в пос. Кулевча, що відома своїми цілющими чудотворними іконами.

Географічний сегмент ТРД забезпечений наявністю, крайню мірою, 23 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) (рис. 1), з них 4 мають загальнодержавне значення – Дунайський біосферний заповідник, Нижньодністровський національний парк, Староманзирський ботанічний заповідник і заповідник «Острів Зміїний». Загальна площа ПЗФ на території дослідження складає 5,4% від площі Задністров'я.

Природоохоронні географічні об'єкти розміщені нерівномірно по даній території. Найповніше в об'єктах ПЗФ представлені північностепові ландшафти, менше – середньостепові. Азональні заплавні ландшафти представлені в таких природоохоронних об'єктах: Дунайський Біосферний заповідник, Нижньодністровський національний парк, регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови». Приморські ландшафти є привабливими на природні ресурси, але даний тип ландшафтів представлений лише в заповіднику «Острів Зміїний», тому необхідно створити нові природоохоронні та ландшафтні об'єкти.

Сільський вид туризму можна віднести як до географічного сегмента ТРД, так і до *пізнавально-культурно-розважального*, оскільки, окрім навколишньої природи, туристи можуть познайомитися з побутом, звичаями і традиціями етнічних груп, що проживають на території Задністров'я – насамперед, болгар, молдован, гагаузів, липован, циган, корейців, українців та ін. Для цього регіону характер-

Рис. 1. Об'єкти ПЗФ і їх режим заповідності на території Задністров'я

- ▲ – заповідники загальнодержавного значення; ▲ – заповідники місцевого значення;
 ● – регіональний ландшафтний парк; ■ – пам'ятники природи місцевого значення
 1 – Діброва «Могилевська», 2 – Діброва «Монастирська», 3 – Ліманський, 4 – Новоіванівський,
 5 – Діброва «Арцизькая», 6 – Віноградівка, 7 – Тополине, 8 – Жовтневий, 9 – Дубовий гай,
 10 – Баранівський ліс, 11 – дубово-сосновий гай, 12 – Акацієвий гай, 13 – Ліски,
 14 – Джерело «Канава», 15 – Лунг.

ні моноетнічні і поліетнічні поселення з 200-250-річною історією. Унікальними є поселення старовірів-ліпован. Найвідомішим з них є місто Вилкове, засноване в 1746 р. [8]. Цікаві села Ліски, Орловка, Кислиця. Активно задіяні в цьому виді туризму райони Одеського Придунав'я, де етнографічна картина найстрокатіша. До ресурсів даного сегмента відносяться також пам'ятки археології (14 об'єктів), музеї (16), меморіальні комплекси (36), пам'ятки архітектури (23 об'єкти) [9]. Однією з головних пам'яток цього краю є діарама, розміщена в турецькій мечеті XVI століття міста Ізмаїл. Належну увагу також необхідно приділити фортеці Аккерман (м. Білгород-Дністровський). Біля села Орлівка Ренійського району в 1888 році встановлена чавунна колона на честь переправи російських військ через Дунай у 1828 році. Біля с. Стара Некрасівка є незвичайний монумент, що нагадує про грандіозну працю по виміру дуги меридіана 25° 20' сх. д. від Північного Льодовитого океану до Дунаю впродовж 2800 км і внесений до списку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО [8]. Поширення об'єктів даного сегмента чітких туристичних сегментарних закономірностей не має, бо вони приурочені до селітебних ландшафтів і до місць, що мають історичне значення. А склалися місця розташування переважно стихійно, на смак фундаторів.

Ресурсна основа *спортивно-оздоровчого і екзотичного сегментів ТРД* зосереджена більшою мірою в межах заплавної і приморських ландшафтів. Дунай і Дністер є важливими водними артеріями для розвитку водного туризму. Тут можна розвивати, зокрема, сплави на катамаранах, байдарках, човнах, яхтах. Серед водного туризму можна виділити яхтовий туризм по річці Дунай від портових міст Рені,

Ізмаїл через Чорне море до м. Одеса. Останнім часом великим попитом користується такий вид спорту, як дайвінг, або аквалангістика. Найпопулярнішим місцем любителів підводного плавання з аквалангом в Одеській області є острів Зміїний, де можна скористатися послугами міжнародної школи дайвінгу PADI [10]. Степові райони території дослідження бідніші в плані забезпечення ТРР даного сегмента, але значна кількість лиманів, водоймищ і ставків може забезпечити ресурсами короточасного відпочинку. До того ж орографічні умови сприяють розвитку таких видів відпочинку як походи вихідного дня, багатоденні походи по мальовничих місцях Задністров'я, велосипедні та кінні прогулянки.

Для оцінки розвитку туризму і рекреації на певній території проводиться комплексна оцінка ТРР. Найчастіше використовують три основні типи оцінки: *медико-біологічний* (виявляється міра комфортності природно-ландшафтного середовища для організації відпочинку); *психолого-естетичний* (аналізується характер емоційної дії природного середовища на відпочиваючих, атрактивність природних і культурно-історичних об'єктів) та *технологічний* (визначається придатність ресурсів для організації різних видів туризму і відпочинку, можливість формування спеціалізованих і комплексних територіально-рекреаційних комплексів).

При психолого-естетичній оцінці досліджується емоційна дія відмінних рис природного ландшафту або його компонентів на людину. Методики такої оцінки складні через різноманіття параметрів оцінки. Проте, роботи в даному напрямі активно проводяться. Дослідження показали [7], що найбільш високий і привабливий ефект мають крайкові зони «вода–суша» (сильний ефект), «ліс–галявина» (середній ефект), «горб–рівнина» (слабкий ефект). Ці спостереження дали можливість вивести такий показник, як індекс насиченості території крайковими ефектами (1):

$$H_{ке} = \frac{Ln}{S} \quad (1)$$

де Ln – протяжність суміжних смуг, S – площа території.

Територія дослідження достатньо насичена крайковими ефектами «вода–суша» за рахунок узбережжя Чорного моря, річок Дністер і Дунай, а також наявності великої кількості лиманів, ставків і водоймищ. Проте, степові ландшафти збіднені такими крайковими ефектами, як «ліс–галявина». Тому для території Задністров'я даний показник є низьким і дорівнює:

$$H_{ке} = \frac{2070 \text{ км}}{13106 \text{ км}^2} = 0,16$$

Слід наголосити, що північностепові, середньостепові та приморські ландшафти насичені крайковими зонами неоднаково і відрізняються самими зонами. Так, північностепові ландшафти найбільш насичені такими крайковими зонами, як «ліс–поле» та «ліс–галявина»; а приморські – «вода–суша».

Естетична цінність залежить і від морфологічної структури ландшафту, різноманітності елементів пейзажу. Нерідко вживають поняття «пейзажна різноманітність», яке складається з внутрішньої структури природного комплексу і зовнішніх зв'язків з іншими комплексами. Внутрішня пейзажна різноманітність визначається внутрішньою морфологічною структурою ландшафту. Існують такі показники внутрішньої пейзажної різноманітності [7], як: а) міра *мозаїчності ландшафту* ($Mл$) – відношення кількості контурів урочищ до площі ландшафту; б) *міра різно-*

манітності ландшафтів (P_L) – відношення видів урочищ до площі ландшафту; в) частота фонових домінант і структурних детермінант, що зустрічаються по маршруту; г) вірогідна кількість контурів урочищ на одиниці довжини туристського маршруту (B_N) (2):

$$B_N = 10 \text{ км} \sqrt{\frac{N}{S}}, \quad (2)$$

де N – кількість контурів урочищ, S – площа території; вірогідна кількість видів урочищ на одиниці дороги туристського маршруту (B_T):

$$B_T = 10 \text{ км} \sqrt{\frac{T}{S}}, \quad (3)$$

де T – кількість видів урочищ, S – площа території.

Для кількісної оцінки ландшафтної різноманітності території Задністров'я нами [2] розроблений та обґрунтований безрозмірний показник таксономічної різноманітності ($P_{\text{такс}}$) на підставі шести ключових ділянок площею 300 км² (рис. 2). Показники виділені на рівні підтипів зональних ландшафтів [1], з урахуванням гіпсометричних рівнів.

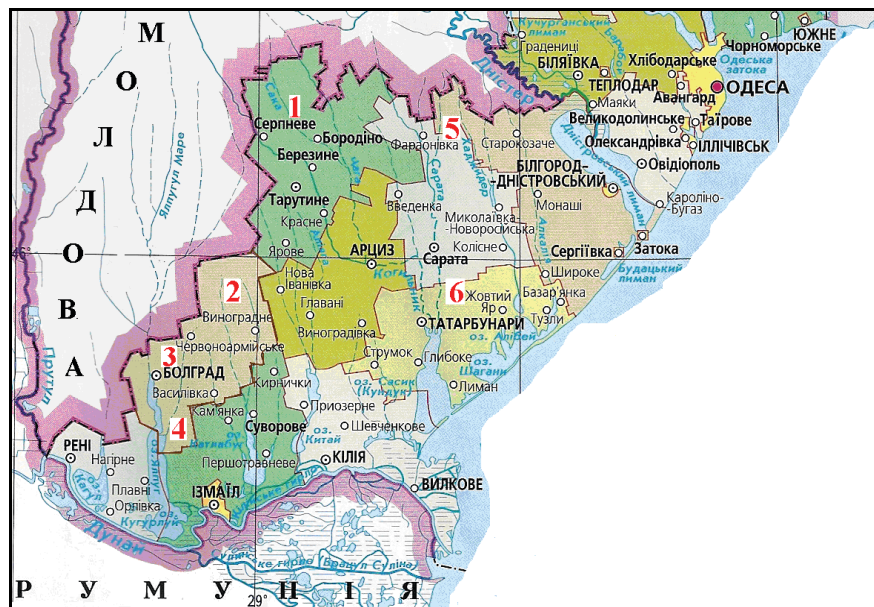

Рис. 2. Картохема розміщення ключових ділянок в Задністров'ї.

1 – Чагський ландшафт; 2 – Катлабухський ландшафт; 3 – Карасулакський ландшафт; 4 – Ялпугський ландшафт; 5 – Джалаїрський ландшафт; 6 – Хаджидерський ландшафт.

Таблиця 1

Безрозмірні показники пейзажної різноманітності

Ключові ділянки	К-ть видів урочищ (N)	К-ть контурів урочищ – Ртакс (Т)	(Мл)	(Рл)	(В N)	(ВТ)
Чагський	7	80	0,022	0,259	1,483	5,089
Катлабухський	6	142	0,019	0,461	1,378	6,790
Карасулацький	6	185	0,019	0,600	1,378	7,746
Ялпузьський	6	176	0,019	0,571	1,378	7,556
Джалаїрський	6	76	0,019	0,247	1,378	4,970
Хаджидерський	6	82	0,019	0,266	1,378	5,158

В табл. 1 видно, що в кожній ключовій ділянці кількість видів урочищ дорівнює 6, за виключенням Чагського ландшафту, де нараховано 7 видів урочищ. Це пояснюється більш високим гіпсометричним рівнем і наявністю балок 5 порядку [1]. Проте, кількість контурів урочищ на ділянках суттєво відрізняється – найбільша їх кількість в Карасулацькому ландшафті (185 одиниць), а найменша – в Джалаїрському (76 одиниць). Найбільша міра мозаїчності визначена в Чагському ландшафті (0,022), при тому, що в цьому ж ландшафті спостерігається низька міра різноманітності ландшафту (0,259).

Серед інших методів психолого-естетичної оцінки природних комплексів останнім часом розробляються такі, як міра екзотичності і унікальності. Так, екзотичність визначається як міра контрастності місця відпочинку по відношенню до постійного місця проживання відпочиваючих, а унікальність – як міра тієї, що зустрічається в неповторності об'єктів і явищ [6]. На території Одеського Задністров'я екзотичними і одночасно унікальними можна вважати лиманне узбережжя Чорного моря, яке залучає туристів своїми лиманними комплексами та пересипами, а також плавні Дунаю і Дністра.

Завершальним етапом оцінки є вибір її форми: якісна, бальна або шкальна. Якісна оцінка дозволяє логічно обґрунтувати оцінювальні ознаки. За п'ятиступеневою шкалою оцінювання туристсько-рекреаційних ресурсів території Одеського Задністров'я оцінюється авторами як помірно сприятливі (3-й рівень) [7]. Але інші шкали, що розроблені іншими авторами, дають інші оцінки. Тому однією із задач подальшої роботи ми вважаємо уніфікацію наших розробок щодо оцінки туристично-рекреаційних ресурсів ландшафтів на території Одеського Задністров'я.

ВИСНОВКИ

Таким чином, територія Задністров'я дуже багата природними ресурсами. Вся ландшафтна різноманітність регіону сприяє розвитку різних видів туризму і відпочинку. Цей край має в своєму розпорядженні особливо значні ресурси для географічного і пізнавально-культурно-розважального сегментів.

На даний час регіон є мало відомим і мало використовується в туристично-рекреаційному відношенні, тому необхідно залучати вітчизняних інвесторів і підвищувати інтерес до даного краю. Проте, слід зазначити, що просторове розміщення певних видів туризму нерівномірне по всій території даного регіону. Не

охоплює всю територію дослідження географічний туризм. Центральні райони території Задністров'я не представлені в природно-заповідному фонді. Найбільш сприятливі умови для розвитку спортивно-оздоровчого, а саме водного туризму є на приморських і заплавних ландшафтах.

Слабо розвинений на даній території і екзотичний вид туризму, хоча є всі умови для розвитку, наприклад, кінних прогулянок. Незважаючи на те, що територія краю багата ПРР, проте поганий стан автомобільних доріг і нерозвинена інфраструктура перешкоджають швидкому розвитку туризму в цьому регіоні. Тому необхідно, перш за все, створення мережі мотелів, готелів, невеликих кафе, АЗС, засобів зв'язку та інше для швидкого зростання туристично-рекреаційної діяльності.

Стаття надійшла до редакції 16 травня 2013 року

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вельчева С.П.* Ландшафтне різноманіття території – основа формування регіональної геомережі території Задністров'я // Географія, геоecологія, геологія: досвід наукових досліджень: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. За ред. проф. Л.І. Зеленської. – К.: ДНВП «Картографія», 2011– Вип.8. – С. 163 – 165.
2. *Домаранський А.О.* Ландшафтне різноманіття: сутність, значення, метризація, збереження. – Кіровоград: ТОВ «ІМЕКС-ЛТД», 2006. – 146 с.
3. *Дутчак С.В., Дутчак М.В.* Деякі аспекти виділення сегментів спеціалізованого туризму та їх стан на території Чернівецької області // Туристсько-краєзнавчі дослідження.– К.: Кармаліта, 1999. – Вип. 2. – С. 123-136.
4. *Дутчак С.В.* Туристсько-рекреаційний ландшафт – як клас антропогенних ландшафтів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія, 2005.– Вип. 9. – С. 18–23.
5. *Дутчак С.В.* Ландшафт – як основа досліджень придатності та збереження території для розвитку туризму та рекреації // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Вип. 46. – Т.1. – С. 188-194.
6. *Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н.* Рекреационная география – МПСИ, Флинта, 2005.- 496 с.
7. *Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т.* Рекреационная география – М., – Из-во Московского ун-та, 1981. – 207 с.
8. *Молодецкий А.Э., Васильева Л.Д.* Рекреационно-туристические ресурсы Украинского Приднубья // Культура народов Причерноморья, 2009. – №176. – С.144-145.
9. *Одеська область. Географічний атлас: Моя мала Батьківщина.* Відповідальний редактор Т.В. Погурельська. – К.: ТОВ вид-во «Мапа», 2002. – 20 с.
10. <http://www.touregion.odessa.gov.ua> – офіційний туристичний сайт Одеської області

Пилипенко Г.П., Тодорова С. П.

Одесский нац. университет им. И.И. Мечникова,
кафедра физической географии и природопользования,
ул. Дворянская, 2, Одесса-82, 65082, Украина
svetlana_velcheva@mail.ru

ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ЛАНДШАФТОВ ТЕРРИТОРИИ ОДЕССКОГО ЗАДНЕСТРОВЬЯ

Резюме

В статье рассмотрены семь сегментов туристско-рекреационной деятельности. Проанализированы туристско-рекреационные ресурсы на территории Одесского Заднестровья в пределах отдельных видов ландшафтов, а также проведена комплексная оценка данных ресурсов на основе ландшафтного разнообразия. Впервые выделены ключевые ландшафтные (географические) участки с различным ландшафтным разнообразием.

Ключевые слова: туристско-рекреационные ресурсы, сегменты туристско-рекреационной деятельности, ландшафт, урочище, природно-заповедный фонд, ландшафтное разнообразие.

Pylypenko G.P., post-graduate student Velcheva S. P.

Odessa National University,
Dept. of Physical Geography and Nature Management,
Dvorianskaya St., 2, Odessa-82, 65082, Ukraine
svetlana_velcheva@mail.ru

TOURISTIC-RECREATIONAL RESOURCES OF LANDSCAPES OF THE TERRITORY OF ODESSA'S ZADNESTROVIE

Summary

Seven segments of tourist-recreational activity are considered in the article, tourist-recreational resources are analysed on territory of Zadnetroviya within certain types of landscapes, and also the complex estimation of these resources is conducted based on landscape diversity.

Keywords: tourist and recreational resources, segments of tourist and recreational activity, landscape, natural boundary, natural-reserved fund, landscape variety